

Magyar iskolaválasztás Arad megyében (Az eredeti tanulmány rövidített változata)

Kutatásunkban Erdély nagyrégiót két helyszín képviseli: a tömb magyar helyzetet Gyergyószentmiklós és környéke képviseli, az ellentétes pólust, a szórványt Arad megye. Feltehető a kérdés, hogy szórvány szempontból mennyire sajátos/jellegzetes az aradi magyar közoktatás, az itt kapott kutatási eredmények mennyire általánosíthatóak Erdély többi szórványmegyéjére. Erre a kérdésre ezen a helyen nem kívánok válaszolni, de szükségét éreztem annak, hogy az erre vonatkozó jelzés a dolgozat elején megtörténjen.

1. A romániai magyar közoktatásról – a számok nyelvén

A romániai magyar közoktatás helyzete két évtizede folyamatosan központi kérdése politikusi és közéleti, gazdasági és civil tematizációknak, miáltal arra számíthatunk, hogy az oktatás kérdését fontosnak minősítő, érte felelősséget vállaló és jövőjét illetően javaslatokat megfogalmazó testületek – politikai, szakmai és civil szerveződések sora – elemzéseiket és céltételezéseiket az érdeklődők számára hozzáférhető adatokra építve fogalmazzák meg. Aki így gondolja, mint jómagam – téved. Hosszú napokat töltöttem azzal, hogy szakmai szervezetek (Romániai Magyar Pedagógus Szövetség) honlapjain, közintézmények (román oktatási minisztérium) dokumentumgyűjteményeiben, adatbázisokban meg szakosított portálokon (magyaroktatas.ro, oktatás.ro, transindex.ro), médiaportálokon (erdely.ma) az egyedi, az éppen elemzett kérdésen túlmutató, az egész magyar oktatás helyzetét és alakulásának trendjeit bemutató szövegeket keressek.

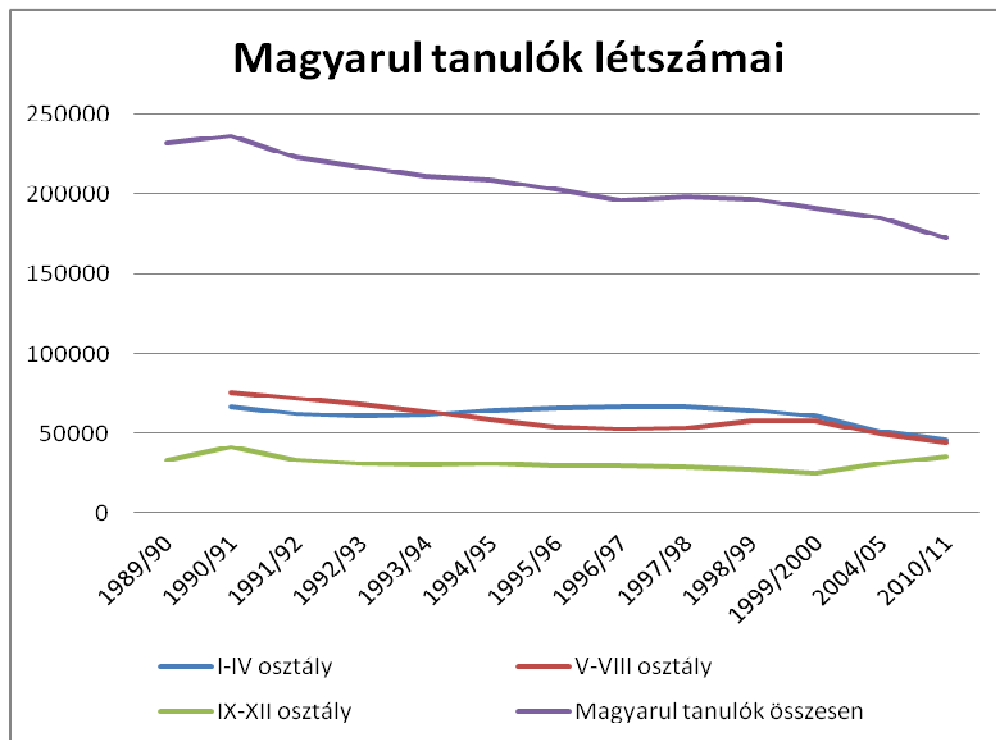
1. táblázat: Magyar közoktatás Romániában (1989-2011)

Év	I-IV. osztály		V-VIII. osztály		IX-XII. osztály		Magyarul tanulók száma	Magyarul tanulók aránya	Romániai magyarság arányszáma
	szám	%	szám	%	szám	%	összesen	%	%
1989/90					33555	2,5	231893	4,3	7,1
1990/91	66850	5,3	75741	5,2	41367	4,2	236708	4,9	7,1
1991/92	62616	5,2	71870	5,1	33409	4,2	222826	4,9	7,1
1992/93	60688	5,1	67938	5,1	31104	4,4	216663	4,9	7,1
1993/94	61675	5,0	63905	5,06	30383	4,22	211380	4,9	7,1
1994/95	64888	4,85	58612	5,04	30771	4,06	208652	4,8	7,1
1995/96	65933	4,8	54427	4,8	29950	3,8	202545	4,7	7,1
1996/97	67116	4,8	52771	4,7	29604	3,7	196158	4,6	7,1
1997/98	67029	4,9	53403	4,6	29211	3,8	198808	4,7	7,1
1998/99	64611	5,09	57532	4,59	27274	3,77	197279	4,7	7,1
1999/00	60992	5,19	57842	4,49	25216	3,63	191277	4,6	7,1
2004/05	50849	5,2	49396	4,87	31491	4,06	184777	4,95	6,6
2010/11	46349	5,5	44430	5,15	35452	4,1	172094	5,12	6,6

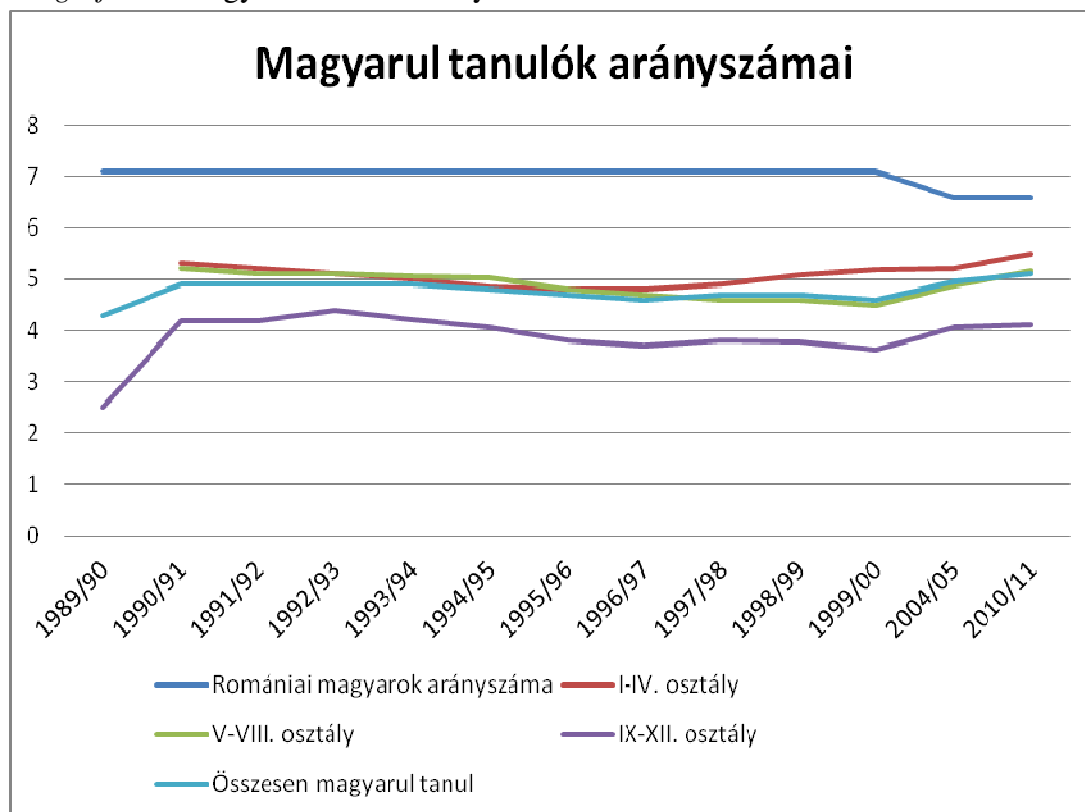
Forrás: összeállította a szerző Murvai 2000 és Murvai 2011 alapján.

Nem találtam az elmúlt 22 évet átfogó elemzést, meg kellett elégednem Murvai László dolgozataival. (Murvai 2000; Murvai 2011) Ezek alapján állítottam össze az 1.sz. táblázatot, amelynek adatait alább 2 grafikonban külön is megjelenítettem. A grafikon érzékletesebben ábrázolja a folyamatot.

1. grafikon: Magyarul tanulók létszámai

2. grafikon: Magyarul tanulók arányszámái

Néhány megjegyzés ide kívánkozik. Miközben a magyarul tanulók összlétszáma 1990 óta folyamatosan csökken, az arányszámok tekintetében valamikor a 2000-es évek közepén váltás történt: a romániai közoktatás tanulóinak összlétszáma addig nagyobb mértékben csökkent, mint a magyaroké. Ezért, bár a létszámfogyás folyamatos, a magyar iskolába iratkozottak a teljes iskolai populációra vetített aránya egy ideje enyhe növekedést mutat. Még mielőtt bárki megnyugodva hátradőlne, hogy túljutottunk a nehezén, hiszen az évtizedes trend, a lejtőmenet megváltozott, jelezni kell azt is, ami nem látszik a grafikonokból: a folyamat jelentős különbségeket mutat aszerint, hogy tömbhelyzetben élő helyi közösségekről van-e szó, avagy a másik végletről, a szórványhelyzetről. Ugyanis a szórványt illetően nem történt váltás.¹ Magyar szempontból szórványnak tekintjük a következő megyéket: Arad, Brassó, Beszterce-Naszód, Fehér, Hunyad, Szeben, Máramaros, Temes.² Mivel a dolgozatban Arad közoktatását elemzem, egy innen távol eső megye, Máramaros adataival érzékeltetem a folyamatot.

2. táblázat: Máramaros megye magyar közoktatási adatai (1990-2011)

	Magyarság aránya a megyében %	I-IV. osztály – tan. szám	I-IV. osztály – arány %	V-VIII. osztály – tan. szám	V-VIII. osztály – arány %	IX-XII. osztály – tan. szám	IX-XII. osztály – arány %
1990/91	11,4 (1977)	1152	3,5	n.a.		448	2,0
1991/92	11,4	n.a.		n.a.		449	2,0
1992/93	10,2 (1992)	1133	3,5	1036	3,2	314	2,0
1993/94	10,2	1161	3,6	1002	3,1	380	2,4
1994/95	10,2	1161	3,36	911	2,92	309	1,85
1995/96*	10,2						
1996/97*	10,2						
1997/98	10,2	972	2,8	832	2,7	289	1,7
1998/99	10,2	901	2,76	882	2,67	275	1,71
1999/00	10,2	795	2,59	894	2,66	316	2,0
2004/05	9,08 (2002)	697	2,8	621	2,3	428	2,4
2010/11	9,08	541	2,6	572	2,6	384	1,64

Forrás: összeállította a szerző Murvai 2000 és Murvai 2011 alapján.

* Ezekre az évekre Murvai nem szolgáltat adatokat.

Az országos adatsoroknál a 2004/05-ös és 2010/11-es százalékos arányok jelentősen, minden korábbi értéket meghaladó mértékben javultak, Máramarosban – és szórványban általában – ez a pozitív trend csak kevéssel haladta meg a korábbi legmagasabb értéket, utána pedig a legalacsonyabb értékre esett vissza. Csökkenő tendencia mutatkozott még Arad, Brassó, Beszterce-Naszód, Fehér, Szeben és Temes megyékben – valamennyi szórvány. Az egyedüli szórvány megye, ahol növekedést tapasztaltam, az Hunyad, de itt a helyzet rendkívüli, hiszen Déván működik a Szent Ferenc Alapítvány központja és iskolája³, és minden bizonnyal ennek hatását mutatják a számok.

¹ Az volna az elvárható és helyes eljárás, hogy a szórványra vonatkozó közoktatási adatsorokat táblázatban közreadnánk. Mivel Murvai László 2000-ben megjelent könyve az egymást követő évek helyzetét eltérő adatokat tartalmazó táblázatok szerint elemzi és főleg a változásokat, ezek irányát vizsgálja, innen összesítő táblázatot nem lehetett sem átvenni, sem szerkeszteni.

² Ide tartozik Krassó-Szörény megye is, de a Murvai László adatai szerint a megyében a magyar közoktatást egy összevont elemi osztály képviseli.

³ A Szent Ferenc Alapítvány gyermekvédelmi központjai behálózák Erdélyt és a gyermekek jelentős része a dévai Téglás Gábor Iskolaközpontba kerül – tehát nem kizárólag helyi merítésű a tanintézmény.

Közoktatási paradoxon

A diktatúra bukása óta eltelt időszak társadalmi folyamatai olykor komoly dilemmák elé állítják az értelmező szándékú elemzőt. Az aligha vitatható, hogy az 1990 óta számított új korszak a demokrácia térnyerésével. De szórványban, úgy érzem, tovább kell gondolni a felvetést.

Ugyanis szórványban az adatsorok szinte kivétel nélkül lejtőmenetet, negatív trendeket jeleznek a magyar iskolát választók vonatkozásában. A demokratikus értékek megléte és társadalmi képviselése, az identitásválasztás szabadságát biztosító jogi keret és kisebbségekkel szembeni korrekt helyi viselkedés⁴ önmagában nem elegendő feltétel ahhoz, hogy a kisebbségi magyar az identitás biztos megőrzésének útját, az anyanyelvű oktatást válassza. Kell még valami – több és más kell. Ezt a visszás helyzetet nevezem az anyanyelvi közoktatás paradoxonának – amelyre a továbbiakban természetesen még vissza fogok térni.

2. Arad megye magyar közoktatása⁵

Kiss Anna⁶ adatai szerint – lásd az alábbi táblázatot – egy évtized alatt 564 fővel csökkent a magyar iskolába járók száma, ez 17%-os fogyást jelent.

*3.sz.táblázat: Arad megye magyar iskoláinak összlétszáma**

Oktatási szint	2000	2010
Óvodások	785	827
I-IV. osztályosok	1075	772
V-VIII. osztályosok	967	723
IX-XII. osztályosok	406	380
Szak- és inasiskolások	66	33
Összesen	3299	2735

A megyében 10 év alatt megszűnt, vagy beolvadt magyar oktatási intézmények, tagozatok:

1. **Aradi 1-es Iskola.** A magyar tagozat átköltözött a Csiky Gergely Főgimnáziumba.
2. **Angyalkúti Iskola** osztatlan osztálya. Gyermekhiány miatt megszűnt, a magyar gyermekek a Csiky Gergely Főgimnáziumba járnak autóbusszal.
3. **Kisvarjasi Elemi Iskola** osztatlan osztálya. Gyermekhiány miatt megszűnt, a magyar gyermekek Nagyiratosra járnak autóbusszal.
4. **Németszentpéteri Iskola** osztatlan osztálya. Gyermekhiány miatt megszűnt.
5. **Pécskai Gheorghe Lazăr Iskolacsoport** líceumi osztályai. Érdeklődés (tanulók) hiánya miatt megszűnt a magyar tagozat.
6. **Pécskai 2-es számú Elemi Iskola.** Beolvadt a pécskai 2-es sz. Általános Iskolába.

⁴ A szomorúan gyakori vajdasági magyar verések, a helyi magyarok inzultálása Erdélyben nagyon ritka, szórványban pedig szinte nincs is.

⁵ Ez a rész az RMPSZ Arad megyei szervezete által elkészített, a szervezet honlapján található anyag alapján készült. (www.rmpsz.ro 2012.06.25.)

⁶ www.rmpsz.ro (2012.06.25.)

* A továbbiakban: azokat a táblázatokat, amelyeknél nincs megadva a forrás, a szerző állította össze.

7. *Simándi Iskola* osztatlan osztálya. Gyermekhiány miatt megszűnt.

8. *Szentlányi Elemi Iskola* osztatlan osztálya. Gyermekhiány miatt megszűnt, a magyar gyermekek a Mosóczy telepi iskolába járnak autóbusszal.

9. *Szentlányi Óvoda* gyermekhiány miatt megszűnt.

10 év alatt létesült: *Tornyai Iskola* magyar tagozata. 4 évig működött, majd gyermekhiány miatt megszűnt; *Borosjenői Óvoda* magyar tagozata, 1 évig működött, majd érdeklődés hiányában megszűnt; *Tornyai Óvoda* magyar tagozata; *Pankotai Óvoda* magyar tagozata.

Ebben az időszakban a megye magyar lakosságának az aránya ekként alakult:

4.sz.táblázat: Arad megye össz- és magyar lakossága

Népszámlálás Arad	Megye lakossága	Magyar lakosság	Magyarok %-ban	Különbség / fogyás - összes	Fogyás %
1992	487.617	61011	12,5		
2002	461.791	49291	10,67	11720	-19,2
2011	409.072	37067	9,1	12224	-25

Ha összevetjük a magyarság fogyásának mértékét (25%) a magyarul tanulók 17%-os fogyásával, akkor a helyzetet úgy értékelhetjük, hogy az iskolaválasztás terén a fogyás a várhatónál valamivel kisebb. Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy meddig tartható a mai trend, mikor válik a fogyás olyan mértékűvé, amikor a mai opciós hányad mellett – a magyar gyermekek mintegy negyede választja a magyar tannyelvű iskolát – a magyar iskolahálózat fenntarthatatlanná válik. Erre a kérdésre a továbbiakban még visszatérünk.

Arad megye 2012-ben működő magyar tannyelvű elemi (I-IV. osztályos) iskoláit illetve tagozatait⁷ az alábbi táblázat mutatja be.⁸

5.sz.táblázat: Arad megye magyar nyelvű elemi iskolái és tagozatai

S. sz.	Település	Iskola	Osztály/tanulólétszám							
			I. o.	Tanulók száma	II.o.	Tanulók száma	III.o.	Tanulók száma	IV.o.	Tanulók száma
1.	Ágya	Olosz Lajos Általános iskola	1	14	1	16	1	20	1	17
2.	Arad	Csiky Gergely Főgimnázium	1	28	1	22	1	25	1	18
3.	Arad	Aurel Vlaicu Általános iskola	1	13	1	15	1	13	1	9
4.	Feketegyarmat	Elemi iskola	0.5	4	0.5	5	0.5	9	0.5	10
5.	Íratos	Általános iskola	0.5	5	0.5	5	0.5	8	0.5	7

⁷ Az adatokat Matekovits Mihálytól kaptam. Köszönöm.

⁸ A települések magyar és román nevei: Arad/Arad, Ágya/Adea, Bélzerénd/Zerindu Mic, Feketegyarmat/Iermata Neagră, Iratos/Iratoșu, Kisiratos/Dorobanți, Kisjenő/Chișinău Criș, Kispereg/Peregu Mic, Majlát/Mailat, Ménes/Miniș, Nagylak/Nădlac, Szentpál/Sînpaul, Pankota/Pâncota, Pécska/Pecica, Simonyifalva/Satu Nou, Szapáryliget/Țipar, Újzimánd/Zimandu Nou, Vadász/Vânători, Varsánd/Olari, Zerind/Zerind.

6.	Kisiratos	Páter Godó Mihály Általános iskola	1	13	1	11	1	16	1	16
7.	Kisjenő	Mihai Veliciu Elméleti Líceum	1	15	1	14	1	25	1	18
8.	Kispereg	Általános iskola	0.25	3	0.25	1	0.25	5	0.25	3
9.	Majlát	Általános iskola	1	11	1	15	0.5	7	0.5	7
10.	Pécska	2.sz. Általános iskola	1	13	1	10	1	10	1	10
11.	Simonyifalva	Simonyi Imre Általános iskola	0.5	13	0.5	7	0.5	8	0.5	4
12.	Szapáryliget	Általános iskola	0.5	9	1	10	0.5	13	1	11
13.	Újzimánd	Általános iskola	1	10	0.5	9	0.5	10	1	16
14.	Zerind	Tabajdi Károly Általános iskola	0.5	13	0.5	6	0.5	6	0.5	8
15.	Arad	Aron Cotruș Általános iskola	0.25	11	0.25	2	0.25	2	0.25	2
16.	Arad	Neuman Fivérek Általános iskola	0	0	0,25	2	0,5	6	0,25	3
17.	Bélzerénd	Elemi iskola	0.4	2	0	0	0.4	2	0.2	1
18.	Ménes	Vasile Juncu Iskola- csoport	0.25	2	0.25	1	0.25	3	0.25	3
19.	Nagylak	Gregor Jozef Tajovski Iskolaközpont	0.25	3	0.25	1	0.25	1	0.25	2
20.	Szentpál	Elemi iskola	0.25	2	0.25	1	0.25	2	0.25	2
21.	Pankota	Iskolacsoport	0.25	2	0.25	1	0	0	0.5	3
22.	Vadász	Általános iskola	0.5	4	0.25	1	0	0	0.25	1
23.	Varsánd	Általános iskola	0.25	5	0.25	3	0.25	5	0.25	3
	Összesen magyar			195		158		196		174

Ismert dolog, hogy az egy- illetve két tanerős összevont osztályok léte bizonytalan. Különösképpen akkor, ha a településen a magyarság (jelentős) kisebbséget alkot, amikor a kétnyelvűség helyben általános jelenség, s ebből kifolyólag a vegyes házasságok is gyakoriak. A fenti táblázatban pirossal emeltem ki azokat az iskolákat/településeket, ahol a tagozat jövője rendkívül bizonytalan. Ezek pedig a létező magyar iskolák/tagozatok egyharmadát teszik ki. Az Arad városi iskolák jövője azért fontos, mert a 6-8 éves gyermekeket a városközponttól távol eső negyedekből igen kevesen viszik be a belvárosi magyar iskolába, illetve hat településen a magyarság apadásáról van szó.

6.sz.táblázat: Arad megyei települések, ahol a magyar iskola veszélyben van

Település	Összlakosság (2002)	Magyar lakosság (2002)
Bélzerénd	222	207 (93,2%)
Ménes	719	40 (5,5%)
Nagylak	8144	264 (3,24%)
Pankota	5804	598 (10,3%)
Szentpál	611	530 (86,7%)
Vadász	1258	429 (34,1%)
(Fazekas)Varsánd	1494	643 (43%)

A fenti táblázat azt mutatja, hogy a magyar iskola igazi veszélyben Ménesen, Nagylakon és Pankotán van, mert ezeken a településeken nemcsak az abszolút számok, de az arányszámok illetve a település etnikai környezete (milyen távolságban található jelentős magyar helyi lakossággal rendelkező település) sem segítik elő az iskolák megtartását. Bélzerénd lélekszáma igen alacsony, itt az iskola hosszú távon aligha tartható fenn. Külön kérdés a szentpáli iskola helyzete, ahol helyben nincs román iskola, de van olyan magyar szülő, aki a szomszédos település román iskolájába írta a gyermekét, minden bizonnyal minőségi illetve érvényesülési okokra hivatkozva. Varsádon a közel fele helyi lakosságot kitevő magyarság lélekszáma elegendő lehetne az iskola fennmaradásához – ugyanakkor látni fogjuk az általános iskolák elemzésénél, hogy ez nincs így. Itt a magyar gyermekek egy része román iskolába jár – ennek okai külön elemzés tárgyát képezhetik.

A megyei helyzet összegzése azt mutatja, hogy az elemi iskola szintjén a magyar gyermekeknek kb. 45% választja a magyar iskolát. Ez a szám igen alacsony, hiszen felfelé haladva az iskolai fokozatok lépcsőjén, az általános iskolai és a líceumi hálózat egyre szűkül – ami az arányszám további romlását okozhatja/okozza.

7.sz.táblázat: A magyar elemi választók számaránya Arad megyében

	I-IV. osztályos tanulók száma	I-IV. osztályos tanulók (%)	Összlakosság (%)
Arad megye összes	16713	100	100
Arad megyében magyar	733	4,38	9.1

Jelenleg Arad megyében egyetlen magyar nyelvű középfokú oktatási intézmény működik, a Csiky Gergely Főgimnázium. Aradon a legutóbbi időig több líceumban volt magyar oktatás (a legjobbnak tekintett Moise Nicoară Főgimnáziumban, illetve szaklíceumokban), ugyanakkor a városnak nem volt saját magyar líceuma.⁹

9.sz.táblázat: A Csiky Gergely Főgimnázium beiskolázási adatai

Tanév	IX. o./ diák	X. o./ diák	XI.o./ diák	XII.o./ diák	Szak IX	Szak X	Szak XI	Osztály összes	Diák összes
2007-08	3 / 84	3 / 76	4 / 94	4 / 82	2 / 31	2 / 37	2 / 39	20	443
2008-09	4 / 74	3 / 81	4 / 91	4 / 90	1 / 17	1 / 19	2 / 37	19	409
2009-10	5 / 120	4 / 73	4 / 97	4 / 90	0 / 0	1 / 17	1 / 16	19	400
2010-11	5 / 112	5 / 105	4 / 81	4 / 94	0 / 0	0 / 0	1 / 16	19	408
2011-12	4 / 101	5 / 99	5 / 107	4 / 73	0 / 0	0 / 0	0 / 0	18	380

A saját külön líceum létrejötte a belvárosi magyar iskolák koncentrációjával járt. Az oktatás minőségi szempontjai megkövetelik a koncentrációt, ugyanakkor látni kell, hogy elvben Pécska és a

⁹ Az aradi magyar líceum 1990-ben megalakult az egykori Római Katolikus Gimnázium épületében, de az épületből nem távozott az 1959 után ide betelepített román osztályokból létrejött román nyelvű líceum. A szétválásra 2001-ig kellett várni, ekkor hajtották végre a városban az első jelentős iskolakonzentrációt magyar vonalon: ide költöztették a belvárosi általános iskola magyar tagozatát.

kistérségi környezete potenciálisan rendelkezik azzal a magyar tanulólétszámmal, amellyel egy magyar középiskola(i tagozat) működhetne.

Középiszkolai szinten jelentős mértékben romlik a magyar gyermekek anyanyelvű oktatás iránti elköteleződése.

3. Kutatás – cél és módszertan

Kutatásunk célja a határon túli magyar gyerekek/szülők iskolaválasztási stratégiáinak helyi szintű vizsgálata.

A kisebbségi magyar szülők és tanulók iskolaválasztását befolyásoló „nyelvi ideológiák” mögött praktikus szempontok is meghúzódhatnak: például az iskola távolsága a lakóhelytől, az iskola felszereltsége (napközi otthon, ebédlő hiánya vagy megléte, az iskola infrastrukturális állaga stb.), az iskolába való utazás költségei, az iskola helyi oktatási piacon való értéke, presztízse, vélt vagy valós versenyképessége, stb. Ezek a „praktikus szempontok” elsősorban a magyar és nem magyar iskolával egyaránt rendelkező településeken, különösen városi és szórvány közegben kerülnek élesen előtérbe.

Az iskolaválasztást továbbá családi szintű, illetve más, településtípussal összefüggő adottságok, történeti, kulturális, etnikus, interetnikus stb. tényezők is befolyásolják. A vegyes házasságokban élők belső családi mechanizmusokon keresztül döntenek a kérdésben, és ezáltal is különös jelentőséget kaphat az, hogy a család kisebbségi magyar szempontból szórvány, illetve többségi közegben él-e. Határon túli magyar kontextusban kevésbé hangsúlyosan jelent meg továbbá az a Magyarországon is jól ismert iskolaválasztási szempont, amely a romák iskolai jelenlétére vezethető vissza.

Szórványban a munkahelyén mindenki a többségi nyelvet használja: kivéve, ha munkahelye kötődik a magyar nyelvhez és kultúrához: iskola, templom, sajtó. Illetve kisvállalatok szintjén, ahol kisszámú (3-4) alkalmazott dolgozik, szintén elképzelhető a magyar nyelv domináns használata, különben a többség vagy egyáltalán, vagy pedig ritkán és véletlenszerűen használja a magyart munkahelyén. Ennek a helyzetnek szociodinamikai értelmezésébe most nem kívánunk belemenni.

A megkérdezett szülők közül az egyik otthon dolgozik, a másik kisvállalkozó – vagyis a minta a munkahelyi nyelvhasználat vonatkozásában nem mondható jellegzetesnek és relevánsnak. Bár az jelzés értékű lehet, hogy szórványban a magyar iskolát az ilyen társadalmi háttérű családok választják elsődlegesen.

Az egyház erős identifikációs elem.

4. Következtetések

Alaptételből kell kiindulnunk: a szórvány egy nemzeti közösség nyelvhatára, olyan interetnikus közeg, amelyre jellemző az asszimiláció. Az asszimiláció a társadalmi mobilitáshoz kapcsolódik, csoportszinten nem értelmezhető, csak egyéni szinten vizsgálható. Azt jelenti, hogy a kisebbségi tudatosan választja a többségi társadalom intézményeit, klubjait, ezekbe belép, ezeket preferálja, aminek következtében *referenciacsoportot vált*. Az asszimiláció az egyén számára társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális előnyöket kínál. (Gordon 12964) „A szórvány mindennapi

döntéskényszer”. (Bodó 2005) A helyzet akkor is létezik, ha a szórványban élő nem gondol rá, nem törődik vele, hiszen benne van a nyelvhasználatól a párkeresésig, a baráti társaságoktól a munkahelyválasztásig valamennyi tudatos vagy ösztönös döntésében.

Ezért kell feltenni azt a kérdést, hogy kié az (anyanyelvű) iskola? A fenntartó hatóságé? Az iskolában foglalkoztatott oktatói-nevelői közösségé, beleértve a tanulókat és a szülőket? Avagy a helyi magyar közösségé?

Első megállapításunk tehát, hogy a magyar iskola szórványban eleve hátrányosabb helyzetben van, mint a tömbben lakók esetében.

Az anyanyelvű iskola helyzete ott is hátrányosabb, ahol – szigetként a szórványban – helyi többség van, hiszen a párszáz lelkes helyi magyar többség képes fenntartani az elemi, olykor az általános iskolát is, de a továbbtanulás perspektívája megköveteli a magasabb fokú, középiskolai szint meglétét is, amihez ki kell lépni a helyi sziget-többségből. Az itteni gyermekeket csoportosan lehetne egy másik térségi magyar iskola felé irányítani, a döntést – egy hagyomány felülírását – akár speciális támogatással (ösztöndíj, utazási támogatás) ösztönözni.

Mivel erre nem volt példa a demokrácia helyi korlátokat feloldó keretei között sem, azt jelzi, hogy nem született meg olyan térségi oktatási stratégia, amely a magyar iskolákat az oktató-nevelő szerepkört szélesebb kontextusba helyezi és a helyi magyar közélet központi elemeként kezeli. Ez minden bizonnyal sokkal könnyebben megtörténne, ha a magyar iskolák a közoktatáson belül külön alrendszerként képeznének, illetve ha létezne olyan ösztönző program, amely keretében az ilyen szerepértelmezéseket ösztönözi, támogatni lehetne. Tudomásunk szerint jelenleg ilyen program sem az anyaországban, sem a román oktatás támogatási formái között nem létezik. Ilyen program, térségi stratégia nélkül az egyes iskolák tanulókat toboroznak – de nem közösséget építenek.

A román oktatási törvény dicséretes módon tesz különbséget a többségi és a kisebbségi (többek között: a magyar) oktatás között, amikor utóbbiak számára többletnormatívát ír elő.¹⁰ Csakhogy ez még nem oldja fel a tömb és a szórvány között létező különbség kiváltotta feszültséget, ugyanis értelmezésünkben az oktatás méltányossága megkövetelné a szórványhelyzete sajátos és pozitív kezelését.

A magyar költségvetésből származó oktatási-nevelési támogatással kapcsolatosan is mind gyakrabban merül fel a hasonló kérdés: mennyire méltányos tömbben is ugyanolyan rendszerben biztosítani a támogatást, mint szórványban – ahol a fent jelzett körülmények az iskolaválasztás kérdését sok inkább dilemmatikussá teszik. Erre a körülményre különben a megkérdezettek külön nem reflektáltak.

Külön kellene foglalkozni a magyar tannyelvű iskolák és a magyar tagozatok kérdésével – hiszen a tagozatok esetében a tanórákon túl az iskola nyelve döntően román (többségi), s ez az iskola anyanyelvben megtartott szerepét jelentős mértékben korlátozza. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy szórványban az sem ritka, ha a magyar gyermekek, a magyar intézményben, szünetben egymás között románul beszélnek. (Aradon is megtörténik, de nem általános.)

Az oktatással kapcsolatos döntési pontokra utalva a kutatásunk azt mutatja, hogy sokkal inkább egyértelmű a magyar iskola választása, ha már a legalacsonyabb szinten ezt választják, bár arra is van példa, hogy román óvoda illetve általános iskola után vált valaki anyanyelvű iskolára.

¹⁰ Romániában is az oktatás finanszírozása fejpénzrendszerben történik. Mivel a kisebbségi osztályok törvényes keretek között az általánosan előírtnál kisebb tanulólétszám mellett is létrehozhatóak, szükséges volt egy ilyen pozitív diszkrimináció bevezetése.

Összefoglalva az iskola fenntarthatóság biztonságos jövőt jelent. Vagyis az iskola hosszú távon nincs veszélyeztetve. A veszélyek elkerülését, csökkentését az iskolák helyi szerepének az újraértelmezése segíthetné. Ez az elvárás a mai helyzetben túlzó, túl nagy terhet ró az intézményre és annak működtetőire. Következésképpen a közoktatási paradoxon ebben a formában létezik: a demokratikus keretek nem biztosítják automatikusan a szórványközösségek iskolának a megmaradását, ezek megtartásához sajátos, pótlólagos intézkedésekre és intézményekre van szükség.

Irodalom:

- Andor Mihály – Liskó Ilona (1999) *Iskolaválasztás és mobilitás*, Budapest: Iskolakultúra
- Bartha Csilla (2003) A kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei és az oktatás, In Nádor Orsolya – Szarka László (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*, Budapest: Akadémiai
- Biczó Gábor (2000) Megjegyzések Vetési László Szórványstratégia – nemzetstratégia c. tanulmányához, *Magyar Kisebbség*, 3. sz.
- Bodó Barna (2005) Szórványnarratívák, In: Ilyés Zoltán – Papp Richárd (szerk.): *Tanulmányok a szórványról*, Budapest: Gondolat-MTAKI.
- Bodó Barna (2007) Regionalitás, közösségépítés, szórványgondozás, In: *Regionális identitás, közösségépítés, szórványgondozás* (szerk.: Balogh Balázs, Bodó Barna, Ilyés Zoltán), Budapest: Lucidus Könyvkiadó
- Bodó Barna (2007) A szórványtól a nemzetig – és vissza, In: Bodó Barna (szerk.), *Nyelvi jogok, Interferenciae Banaticae* sorozat - 3, Temesvár: Szórvány Alapítvány – Marineasa Kiadó
- Gordon, Milton (1964) *Assimilation in American Life: the role of race, religion, and national origins*. New York: Oxford University Press
- Göncz Lajos (1998) A kisebbségi oktatás néhány kérdéséről a tanyelv tükrében In Hódi Éva (szerk.): *Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok, 1998*, Ada
- Halász Gábor (2001) *Az oktatási rendszer*, Budapest: Műszaki Kiadó
- Kántor Zoltán (2011): *Nemzetstratégia*. Bemutatta a MÁÉRT Szórvány Albizottságának az ülésén, 2011 novemberében
- Murvai László (2000): *A számok hermeneutikája. A romániai magyar oktatás tíz éve 1990–2000*. Budapest: A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága
- Murvai László (2011): Erdélyi magyar oktatás 2004-2011, *Új Magyar Szó*, 2011.okt.4.
- Nagy István (2010): *Pécskai – magyar – oktatás*, Pécska
- Lannert Judit (szerk.): *Pályaválasztási elképzelések Magyarországon* c. kötetben (Országos Közoktatási Intézet, 2003) Lannert Judit, Mártonfi György illetve Sági Matild tanulmányait. Illetve: Andor Mihály – Liskó Ilona: *Iskolaválasztás és mobilitás*, Iskolakultúra, 1999